

ПІДРУЧНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Горошкіна Олена,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка відділу навчання
української мови та літератури,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

olenagoroshkina@gmail.com

У провадження компетентнісного підходу в освітній процес передбачає зміщення акцентів зі знаннєвого компонента на формування особистісних якостей учнів, зокрема відповідальності, ініціативності, толерантності, емпатії; посилення діяльнісного складника (формування вмінь самостійно здобувати знання, працювати з інформацією, критично оцінювати її, співвідносити з власним життєвим досвідом; працювати в команді, виявляти ініціативність і підприємливість, здатність приймати рішення і брати відповідальність за його результати тощо). Це потребує змін навчальних програм, підручників, методик, які мають формувати ціннісне ставлення до мови, мовну стійкість, урахувати інтереси учнів, показувати їм шляхи практичного застосування здобутих знань.

Оновлений Державний стандарт базової середньої освіти скеровує педагогів на формування в учнів 11 ключових компетентностей, з-поміж яких математична, що передбачає здатність розвивати й застосовувати математичні знання й методи для розв'язання широкого спектра проблем у повсякденному житті; моделювання процесів і ситуацій із застосуванням математичного апарату; усвідомлення ролі математичних знань і вмінь в особистому й суспільному житті людини» (Державний стандарт, 2020, с. 3).

У цьому контексті особлива роль належить підручнику, який має бути зорієнтованим на «досягнення очікуваних результатів, визначених модельними навчальними програмами, та на формування ключових компетентностей і наскрізних умінь учнів, визначених Державним стандартом базової середньої освіти» (Топузов, Засекіна, 2022, с. 192–193). Для збереження балансу у формуванні компетентностей підручники української мови для 5–6 класів Н. Голуб, О. Горошкіної містять, окрім мовних і мовленнєвих тем, соціокультурну тематику, що орієнтує вчителів на формування в учнів тієї чи тієї ключової компетентності. Для формування математичної компетентності здобувачів освіти запропоновано такі теми: «Математика і мистецтво поруч», «Числівник як носій інформації», «Світ мовою числівників» (Голуб, Горошкіна, 2023). Дидактичний матеріал, на якому побудовані вправи і завдання, відповідає соціокультурній тематиці параграфів і ознайомлює учнів із цікавими математичними відомостями, спонукає

їх до застосування числівників у мовленні, допомагає усвідомити роль математичних знань. Окремі вправи спонукають здобувачів освіти до математичних підрахунків, наприклад, у підручнику для 5 класу запропоноване таке завдання: поясніть математичний вираз $6+32=38$ на матеріалі фонетики української мови. Складіть подібний приклад, беручи до уваги кількість сонорних дзвінків, глухих. Завдання дає змогу повторити кількість голосних і приголосних звуків в українській мові. У підручнику для 6 класу учням запропоновано скласти приклади словотвірних рівнянь.

Зрозуміло, що кількість таких вправ у підручнику української мови обмежена. Ми брали до уваги, що складником математичної компетентності є низка вмінь, зокрема встановлювати причиново-наслідкові зв'язки між фактами, явищами, прикладами, виокремлювати головну та другорядну інформацію, формулювати визначення, логічно обґрунтовувати висловлену думку; перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема) для розв'язання комунікативних завдань. Психологи (О. Іванюта, О. Сергєєнкова, О. Шопіна, О. Яковенко та ін.) довели, що людина, яка вміє логічно мислити, може чітко й зрозуміло формулювати власну думку, обґрунтовувати її, добираючи аргумент, тобто схилити співрозмовників на свій бік. Тому значна кількість вправ спрямована на формування в учнів низки означених умінь.

Прикметною ознакою підручників української мови є вправи, побудовані на текстовому матеріалі, умовами яких передбачено комплексну роботу з текстами, що передбачає розгляд змістового, структурно-семантичного, функційного аспектів. Значна частина вправ спонукає здобувачів освіти до виокремлення проблеми, пошуку шляхів її розв'язання, обговорення проблемних запитань за змістом тексту, установа асоціативних і причиново-наслідкових зв'язків між фактами, прикладами, явищами, ідеями; добір аргументів й ілюстрування їх прикладами з тексту, розрізнення тверджень і суджень, спростування суджень тощо, висунення припущень тощо.

Пропонуючи завдання на висунення припущень, ми враховували висновки психологів, що «у підлітків мислення продукує гіпотетично-дедуктивні судження (тобто логічні міркування будуються на основі висунутих гіпотез. Розвивається здатність до розумових експериментів, до розв'язання завдань на основі припущень» (Шопіна, 2015, с. 61).

На формування математичної компетентності учнів спрямоване використання запропонованих і складання алгоритмів, що допомагає зрозуміти логіку побудови мовного правила, адже уможливорює виокремлення в межах складного завдання кількох дрібніших підзавдань і спрямовує учнів на послідовне виконання дій для досягнення результату. Застосування алгоритмів дає змогу учням швидше виконати завдання.

Отже, сучасний підручник української мови має забезпечувати формування низки ключових компетентностей і наскрізних умінь здобувачів освіти.

Використані джерела

Голуб Н. & Горошкіна О. (2023) Українська мова: підруч. для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Освіта. 256 с.

Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#16>.

Топузов, О. & Засекіна, Т. (2022). Концепція підручників як складників дидактичної системи адаптаційного циклу навчання. Проблеми сучасного підручника, (28), с. 191–201. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-28-191-201>

Шопіна, М.О. (2015) Розвиток мислення дітей 5-ти – 9-ти років та підлітків. Київ: Славутич-Дельфін.

ЗАПИТАННЯ У ПІДРУЧНИКУ «ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ І СУСПІЛЬСТВО» ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ 5–6 КЛАСІВ

Гупан Нестор,

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу
суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
Київ, Україна

nestorgupan@gmail.com

Важливим завданням Нової української школи є формування та розвиток в учнів умінь критичного мислення, що має реалізовуватись у продовж усього навчання. Цей процес здійснюється поетапно з урахуванням вікових особливостей дітей та специфіки шкільних предметів, зокрема й курсу «Досліджуємо історію і суспільство». Дієвим інструментом розвитку таких умінь є запитання, які вчителі ставлять школярам на уроках.

Наші попередні дослідження засвідчують, що для забезпечення системної роботи вчителя і учнів над формуванням і розвитком критичного мислення необхідними є: постановка і опрацювання запитання різних типів, виконання учнями спеціальних пізнавальних завдань, сформульованих з урахуванням мисленневих операцій (зокрема вищого рівня), які потрібні для їхнього розв'язання, запровадження спеціальних стратегій/технік, які фокусуються на активізації мислення учнів. Усі ці інструменти були використані у розробці інноваційних підручників з інтегрованого курсу з історії та громадянської освіти «Досліджуємо історію і суспільство» для 5 і 6 класів (автори: Пометун, Малієнко, Ремех, 2022; Пометун, Ремех, 2023).

Нашим завданням є висвітлити, як «працюють» для розвитку критичного мислення учнів у названих підручниках різні типи запитань. Застосування запитань для розв'язання дидактичних завдань кожного уроку потребує їх класифікації. Чи не найпростішим і водночас найбільш загальним підходом до такої класифікації є розподіл їх на закриті й відкриті. Закрите запитання потребує короткої відповіді або відтворення інформації попереднього тексту (вже наявних в учнів знань чи уявлень), а відкритим вважається запитання, яке передбачає багато «правильних» відповідей (зокрема й та-